

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΚΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ

Είναι πολλοί αυτοί που θα συμφωνήσουν στη διαπίστωση πως είναι πολλές οι μεταβολές που παρατηρούμε κατά τις τελευταίες δεκαετίες στο οικονομικό, στο κοινωνικό και στο πολιτικό πεδίο. Στα παρακάτω θα προσπαθήσω να διερευνήσω εν συντομία που οδηγούν οι μεταβολές αυτές τόσο στην οικονομική βάση όσο και στο εποικοδόμημα.

ΜΕΡΟΣ 1ο

Από τις αρχές της κατάκτησης της εξουσίας από το κεφάλαιο και την κυριαρχία του καπιταλισμού με τη δημιουργία των σύγχρονων συγκεντρωτικών κρατών το κεφάλαιο ήταν υποχρεωμένο να συνυπάρχει με τη δημόσια ιδιοκτησία σε μια σειρά τομέων. Στον κανόνα αυτόν υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις ιδιαίτερα στη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Κατ' αρχήν το κράτος που έστησε το κυρίαρχο κεφάλαιο έπρεπε να έχει εκείνους τους μηχανισμούς που με την δική του ισχύ θα επέβαλλαν και θα εδραίωναν την κυριαρχία του αλλά και την επέκτασή του. Οι μηχανισμοί αυτοί ήσαν ο στρατός, η αστυνομία και η δικαιοσύνη. Για να επιτελέσουν αποτελεσματικά αυτά το ρόλο τους ο ταξικός χαρακτήρα τους έπρεπε να «κρυφτεί» πίσω από τον εθνικό και κοινωφελή χαρακτήρα τους μια και, φυσικά, είχαν και τέτοιο. Τα παραπάνω επομένως έμειναν αποκλειστικό δικαίωμα του κράτους και βασικό τμήμα του μηχανισμού του.

Πέρα από τα παραπάνω που αποτέλεσαν βασική συνιστώσα του αστικού κράτους το κράτος είχε και πολλές άλλες δραστηριότητες κι αρμοδιότητες που ξέφευγαν από τη βασική αυτή λειτουργία του και του έδιναν έναν δημόσιο χαρακτήρα σε αντιπαράθεση με το χαρακτήρα των ιδιωτικών κρατών του προηγούμενου συστήματος. Της αριστοκρατικής φεουδαρχίας. Μία από αυτές είναι πως το κράτος βρέθηκε να είναι ιδιοκτήτης τεράστιων εκτάσεων γης. Της δημόσιας γης. Αυτή ήταν μάλιστα και η πρώτη προσπάθεια στη Βρετανία για την κεφαλαιοκρατική κυριαρχία. Μέσω των περιφράξεων η δημόσια γη γινόταν ιδιωτική και περιουσιακό στοιχείο των οικονομικά ισχυρών και μια σειρά αριστοκρατών μετατρέπονται σε κεφαλαιοκράτες.

Η έννοια των περιφράξεων αποτέλεσε ένα από τα εργαλεία που χρησιμοποίησε ο Μαρξ στην προσπάθειά του να προσδιορίσει τους μετασχηματισμούς των κοινωνικών σχέσεων και των υλικών όρων της ύπαρξης των ανθρώπων, οι οποίοι συντελέστηκαν κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Οι περιφράξεις αποτελούν θεμελιώδη διαδικασία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής για δυο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι υλοποιούν την πρωταρχική συσσώρευση, η οποία βρίσκεται στην αρχή της καπιταλιστικής παραγωγής. Και ο δεύτερος ότι εξαναγκάζουν τις ανθρώπινες κοινότητες να αποδεχθούν τον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων, στερώντας τους κάθε εναλλακτική (μη καπιταλιστική) δυνατότητα εξασφάλισης της ύπαρξής τους.

Μία λοιπόν από τις πρώτες διαδικασίες μετάβασης στον καπιταλισμό ήταν η υφάρπαξη της κοινοτικής ιδιοκτησίας και η βίαιη μετατροπή της σε ιδιωτική. Η βασική αρχή είναι πως η κοινοτική ιδιοκτησία δεν πρέπει να υπάρχει. Στη συνέχεια κι αφού το

κεφάλαιο έπαιρνε την πολιτική εξουσία από χώρα σε χώρα πέρα από τη δημόσια γη το δημόσιο γινόταν δημιουργός και ιδιοκτήτης και πολλών άλλων περιουσιακών στοιχείων. Ουσιαστικά οι τομείς δραστηριοποίησης του δημοσίου αφορούσαν όλους εκείνους τους τομείς που από τη μια ήσαν απαραίτητοι για την οικονομική και διοικητική λειτουργία του κράτους κι από την άλλη δεν μπορούσε να αναπτύξει οικονομική δραστηριότητα το κεφάλαιο διότι απαιτούσαν μεγάλα κεφάλαια και η απόδοσή τους θα ήταν μετά από χρόνια. Αυτοί οι τομείς ήσαν αυτοί που γενικά αποκαλούμαι υποδομές. Σιδηρόδρομοι, δρόμοι, γέφυρες, λιμάνια, αεροδρόμια, ηλεκτροπαραγωγή και δίκτυα διανομής και τηλεπικοινωνίες. Ενώ όλα τα παραπάνω ήσαν απολύτως αναγκαία για τη λειτουργία του κεφαλαίου και του κράτους τους το υψηλό τους κόστος και η επισφάλειά τους έκαναν το κεφάλαιο να βάλει μπροστά το κράτος και οι δαπάνες δημιουργίας τους να περάσουν στο κοινωνικό σύνολο.

Μετά το 2^ο παγκόσμιο πόλεμο οι ιδιαίτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες – η μεγάλη ανάπτυξη των εργατικών αγώνων, των συνδικάτων και των κομμουνιστικών κομμάτων, η ύπαρξη της ΕΣΣΔ και η αίγλη της, τα εκατομμύρια των νεκρών που έφεραν στο προσκήνιο τις υποτελείς τάξεις – έκαναν αναγκαία και την επέκταση του κοινωνικού κράτους. Κυρίως με την παροχή ικανοποιητικών συντάξεων και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης μέσα από κρατικές δομές. Ο ρόλος επομένως του κράτους ενισχυόταν και πέρα απ' όσα αρχικά προβλέπονταν. Κατά την ίδια περίοδο το δημόσιο χρήμα έμπαινε σε πτωχευμένες, υπερχρεωμένες ουσιαστικά, ιδιωτικές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα την αύξηση της κρατικής περιουσίας. Στο παραπάνω ιστορικό πλαίσιο ακόμη κι ο Hayek δεν είναι γενικά κατά του κράτους. Κάθε άλλο. Γράφει: : «το σημαντικό είναι μάλλον ο χαρακτήρας και όχι ο όγκος της κυβερνητικής δραστηριότητας. Μια λειτουργική οικονομία της αγοράς προϋποθέτει ορισμένες δραστηριότητες από πλευράς του κράτους η λειτουργία της μπορεί να υποβοηθηθεί από μερικές άλλες κρατικές δραστηριότητες και μπορεί να αντέξει πολλές περισσότερες, αρκεί αυτές να είναι συμβατές με μια λειτουργική αγορά». Friedrich Hayek, *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Simon & Schuster, 1967, σελ. 177.

Και φτάνουμε στη δεκαετία του 1970. Οι συσσωρευμένες μεταβολές σε όλη την ως τότε διαδρομή του καπιταλισμού είχαν σαν αποτέλεσμα να οδηγηθεί στη φάση της χρόνιας και γενικευμένης κρίσης. Η τεκμηρίωση αυτού δεν θα γίνει εδώ. Όποιος θέλει να δει την τεκμηρίωση που προσφέρω ως διαβάσει το βιβλίο μου «Το Λυκόφως του καπιταλισμού» (Εκδόσεις ΚΨΜ) και την συνέχεια της τεκμηρίωσης σε κάποια άλλα πεδία. Εκείνο που θα μας απασχολήσει εδώ είναι πως οι μεταβολές στην τεχνική σύνθεση του κεφαλαίου είχαν σαν σωρευτικό αποτέλεσμα να ενεργοποιείται ο νόμος της τάσης πτώσης του ποσοστού κέρδους χωρίς να είναι ενεργοί οι μηχανισμοί που προηγουμένως παρενέβαιναν και ανέκοπταν την πτώση. (λεπτομερείς εξέταση στο επόμενο βιβλίο μου με προσωρινό τίτλο «Καπιταλισμός Γηράσκων». Το διάγραμμα που ακολουθεί είναι δικό μου και προέρχεται στο υπό έκδοση βιβλίο μου).

Ας δούμε στο επόμενο διάγραμμα το μέσο ποσοστό κέρδους στις πλέον αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Σαν τέτοιες θεωρούνται η Ολλανδία, η Σουηδία, το Ηνωμένο

Βασιλείο, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γερμανία και η Ιαπωνία και για το διάστημα 1869-2009.

Διάγραμμα 1

http://mpr.ub.uni-muenchen.de/55894/1/MPRA_paper_55894.pdf

Στο διάγραμμα βλέπουμε την πτωτική πορεία του ποσοστού κέρδους και την ανακοπή της από τη δεκαετία του 1980. Εκείνο που εδώ θα πούμε είναι πως ο μηχανισμός ανακοπής της πτωτικής πορείας του ποσοστού κέρδους ήταν η ένταση της εκμετάλλευσης μια και οι προηγούμενοι μηχανισμοί δεν ήταν πλέον εφικτοί. Παράλληλα όμως ο καπιταλισμός δεν ξεχνά ποτέ τη μήτρα του. Τις ρίζες του. Γιατί η αλλοτρίωση και η αρπαγή είναι στο DNA του. Από την αρπαγή της κοινοτικής γής ως την απαλλοτρίωση των αγαθών από τον φυσικό παραγωγό τους. Για το κεφάλαιο «Αντικείμενο περιφραξης μπορεί να γίνει οτιδήποτε, αρκεί να βρεθεί ο τρόπος να περιφραχθεί. Το καπιταλιστικό όνειρο για μετατροπή των πάντων σε ατομική ιδιοκτησία δεν έχει όρια πέρα από αυτά που του βάζουν οι κοινωνικές αντιστάσεις» όπως γράφει και το factoryfanet.wordpress.com

<https://factoryfanet.wordpress.com/2010/07/04/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%86%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B5%CE%B9%CF%82-k%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AC/>

Στο στόχαστρό του μπήκε πλέον και η δημόσια περιουσία. Οι υποδομές και τα μεγάλα δίκτυα ενέργειας και τηλεπικοινωνιών είχαν κατασκευαστεί και ολοκληρωθεί με έξοδα των κοινωνιών. Ήταν καιρός πλέον να γίνουν στοιχεία του ενεργητικού του κεφαλαίου. Με τη βοήθεια των κρατών και των ΜΜΕ φρόντισαν πρώτα να απαξιώσουν τις δημόσιες επιχειρήσεις και κατόπιν να περάσουν στα περιουσιακά στοιχεία του κεφαλαίου έναντι ευτελούς τιμήματος. Ας δούμε την έκθεση ενός από τους διεθνείς

εκπροσώπους του κεφαλαίου και καθοδηγητές των ιδιωτικοποιήσεων σε όλο τον κόσμο τον ΟΟΣΑ (http://www.apec.org.au/docs/10_TP_PFI%204/Privatising%20SOEs.pdf).

Κατά συνέπεια, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και ιδιαίτερα στη δεκαετία του 1990, η πολιτική συζήτηση επικεντρώθηκε στο θέμα της κρατικής ιδιοκτησίας. Η άποψη ότι η κατάσταση ιδιοκτησίας από μόνη της οδηγεί σε αναποτελεσματικότητα και κακή απόδοση τυπικά βασιζόταν στα ακόλουθα επιχειρήματα.

(i) Οι εταιρείες υπό κρατικό έλεγχο, θέτουν πολλαπλούς και συχνά αντικρουόμενους στόχους, και επομένως εξαρτώνται από τις ιδιαιτερότητες της πολιτικής και την παρέμβαση των πολιτικών.

(ii) ακόμη και στην περίπτωση που οι ΚΕ θέτουν ως στόχο τη μεγιστοποίηση του πλούτου των μετόχων, είναι πολύ δύσκολο να συνδεθεί άμεσα η απόδοση των διαχειριστών με κίνητρα για την επίτευξη των στόχων αυτών.

(iii) σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις δεν θα επιτραπεί να αποτύχει μια επιχείρηση, και ως εκ τούτου οι περιορισμοί στον προϋπολογισμό δεν είναι δυνατοί, και η κακή απόδοση δεν οδηγεί σε πτώχευση ή σε έκθεση κινδύνου μιας εχθρικής εξαγοράς.

Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η ιδιωτικοποίηση έχει καθιερωθεί ως κύριο συστατικό της δέσμης οικονομικών μεταρρυθμίσεων σε όλο τον κόσμο, παράλληλα με άλλες μεταρρυθμίσεις, όπως η απελευθέρωση στο εμπόριο και την αγορά. Περισσότερες από 100 χώρες έχουν υιοθετήσει τις πολιτικές των ιδιωτικοποιήσεων, αν και σε διάφορους βαθμούς.

Οι κύριοι παράγοντες που τροφοδοτούν τη λογική των ιδιωτικοποιήσεων στις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν:

1. Η ανάδυση ενός αυστηρού δημοσιονομικού περιβάλλοντος και η ανάγκη για έλεγχο των δαπανών και του δημοσίου χρέους.

2. Απογοήτευση με την εν γένει κακή απόδοση των υπό δημόσιο έλεγχο επιχειρήσεων και η επιθυμία να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά τους.

3. Οι τεχνολογικές αλλαγές σε τομείς όπως οι τηλεπικοινωνίες και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας καθιστά το μονοπώλιο παροχής ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών παρωχημένα, και επιβάλλει την απελευθέρωση της αγοράς, ιδιαίτερα μεταξύ των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης του ΟΟΣΑ, με την προϋπόθεση περαιτέρω ώθησης για τις ιδιωτικοποιήσεις στους τομείς αυτούς των υποδομών.

4. Η παγκοσμιοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών έχει ανοίξει νέες δυνατότητες για τη χρηματοδότηση έργων, αλλά για να έχουν πρόσβαση αποτελεσματικά στις αγορές οι κρατικές επιχειρήσεις, πρέπει να είναι απαλλαγμένες από το περιορισμούς της κρατικής ιδιοκτησίας, προκειμένου να αυξήσουν το μετοχικό κεφάλαιο.

5. Σε ορισμένες χώρες, υπήρχε μια ιδεολογική στροφή αναφορικά με το ρόλο του κράτους στην οικονομία, και υπήρχε η επιθυμία να μειώσει τις δραστηριότητες που δεν θεωρούνται βασικές κρατικές λειτουργίες.

6. Η μαζική αναμόρφωση των οικονομικών συστημάτων στις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ με υπό μετάβαση οικονομίες (πρώην σοσιαλιστικές χώρες) τροφοδότησαν μια μεγάλης κλίμακας δραστηριότητα ιδιωτικοποίησης στις χώρες αυτές.

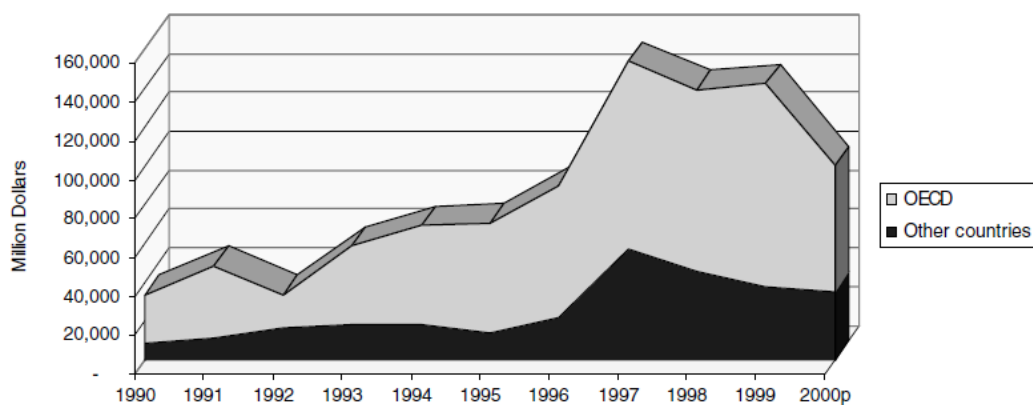
Από τα παραπάνω καθίσταται αρκετά σαφές πως, ακόμη και ο ΟΟΣΑ, δεν μπορεί να αποκρύψει πως οι λόγοι που επέβαλαν τις ιδιωτικοποιήσεις δεν είχαν να κάνουν με την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας τους αλλά με λόγους άλλους. Από τους έξι λόγους που αναφέρονται πως επιβάλλουν τις ιδιωτικοποιήσεις μόνο ο ένας, ο δεύτερος, αναφέρει και μάλιστα δειλά την κακή απόδοση των δημοσίων επιχειρήσεων. Όλοι οι άλλοι λόγοι αναφέρονται στην απελευθέρωση των αγορών και τα παρόμοια. Μάλιστα δεν αναφέρονται καν τα κριτήρια βάσει των οποίων κρίνεται ως κακή η απόδοση των δημοσίων επιχειρήσεων ούτε επιχειρείται καν η τεκμηρίωση της παραπάνω θέσης πολύ δε περισσότερο δεν επιχειρείται η σύγκριση μεταξύ των υπηρεσιών των πρώην δημοσίων επιχειρήσεων πριν και μετά την ιδιωτικοποίησή τους. Αυτό δεν ενδιαφέρει τον οργανισμό. Διακηρυγμένος στόχος του είναι το άνοιγμα της αγοράς στο κεφάλαιο (παράγοντες 4 και 5), λόγοι ιδεολογικοί (παράγοντας 5) και το πλιάτσικο στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες (παράγοντας 6).

Η διαδικασία πάντως των ιδιωτικοποιήσεων άρχισε από τη δεκαετία του 1980 και πήρε μια μέγιστη ένταση τη δεκαετία του 1990 (διάγραμμα 1)

Διάγραμμα 2

Παγκόσμια ποσά από την ιδιωτικοποίηση

Figure 1.1 Global amounts raised from privatisation

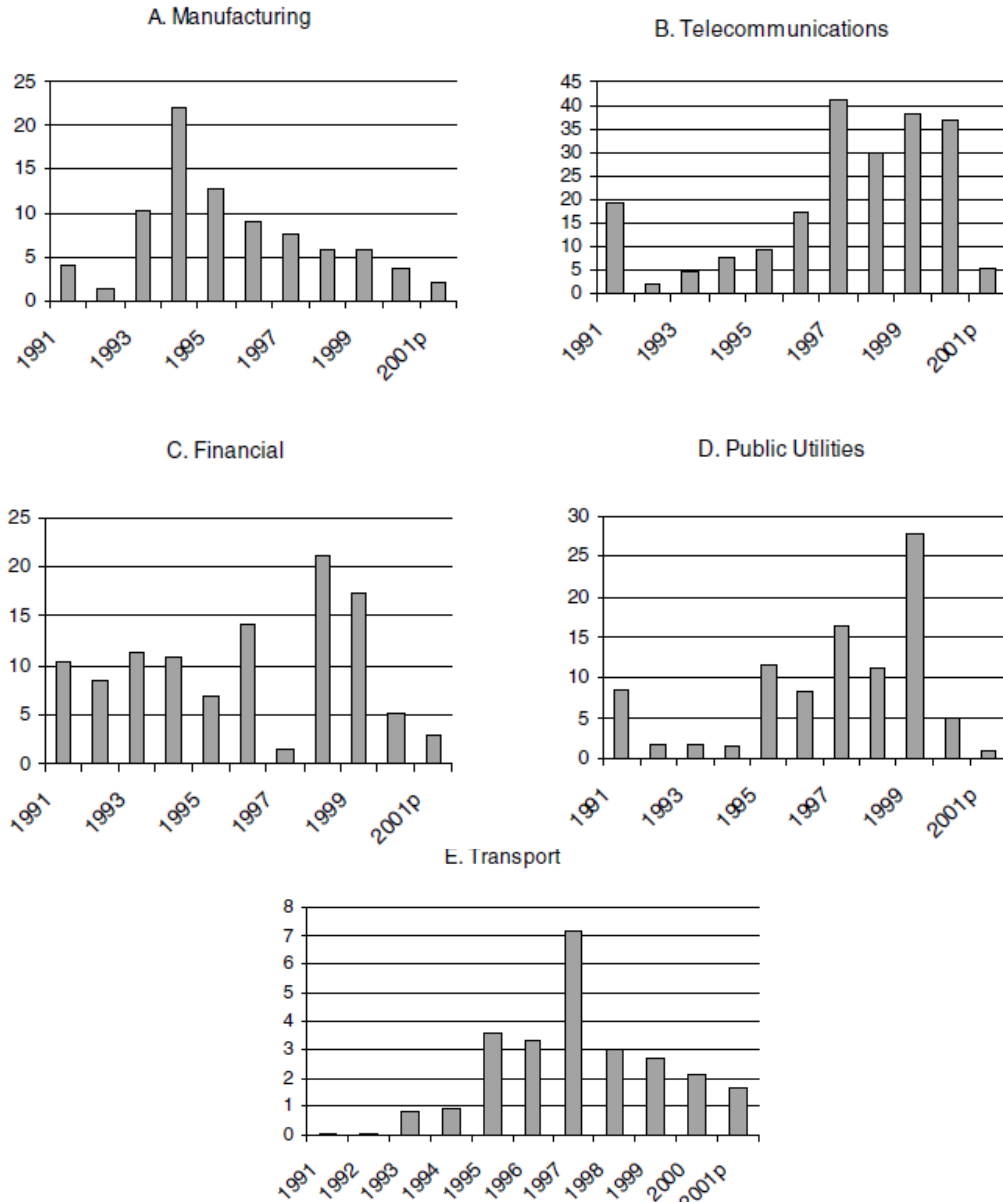

http://www.apec.org.au/docs/10_TP_PFI%204/Privatising%20SOEs.pdf

Οι τομείς της οικονομίας που ιδιωτικοποιούνταν, καθώς και η χρονική αλληλουχία τους, φαίνονται στο επόμενο διάγραμμα.

Διάγραμμα 3

Figure 1.5 Privatisations in OECD countries by main sector (US\$ billion)

http://www.apec.org.au/docs/10_TP_PFI%204/Privatising%20SOEs.pdf

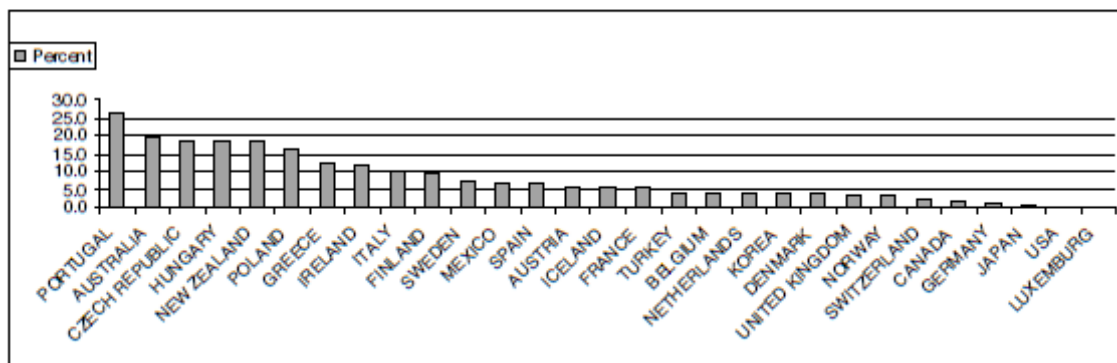
Από το διάγραμμα μπορούμε να δούμε μια χρονική προτεραιότητα στις ιδιωτικοποιήσεις στη βιομηχανία και η γρήγορη διάχυσή της σε όλους σχεδόν τους

κλάδους. Πάντως τη μερίδα του λέοντος κατέχουν οι τηλεπικοινωνίες με το 40% του συνόλου των ιδιωτικοποιήσεων κατά τη δεκαετία του 1990 και ακολουθούν οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας με 14%, οι χρηματοπιστωτικές με ποσοστό 13% η βιομηχανία με 11% και οι μεταφορές με 10%. Στο επόμενο διάγραμμα βλέπουμε τα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις στις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ κατά τη δεκαετία του 1990. Βλέπουμε την Ελλάδα να κατέχει επάξια μια από τις πρώτες θέσεις τη δε Πορτογαλία να κατέχει την πρώτη θέση. Τώρα κατέχουν και οι δύο τις πρώτες θέσεις στη χρεοκοπία και στα μνημόνια!

Διάγραμμα 4

ΈΣΟΔΑ ΑΠΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ 1990-2001P

Figure 1.3 Privatisation proceeds raised relative to the size of economy 1990-2001p

Source: OECD estimates

http://www.apec.org.au/docs/10_TP_PFI%204/Privatising%20SOEs.pdf

Αρκετά συχνά διάφοροι απίθανοι τύποι μιλάνε για την Ελλάδα του σήμερα ως την τελευταία σοβιετία. Είναι ή άσχετοι ηλίθιοι ιδεόπληκτοι ή πουλημένοι. Το πιο πιθανό βέβαια είναι πως είναι και τα δύο. Η πραγματικότητα είναι το εντελώς αντίθετο. Στον επόμενο πίνακα βλέπουμε τις ιδιωτικοποιήσεις σε μια σειρά ευρωπαϊκών χωρών και το βαθμό έντασής τους κατά τη δεκαετία του 1990.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

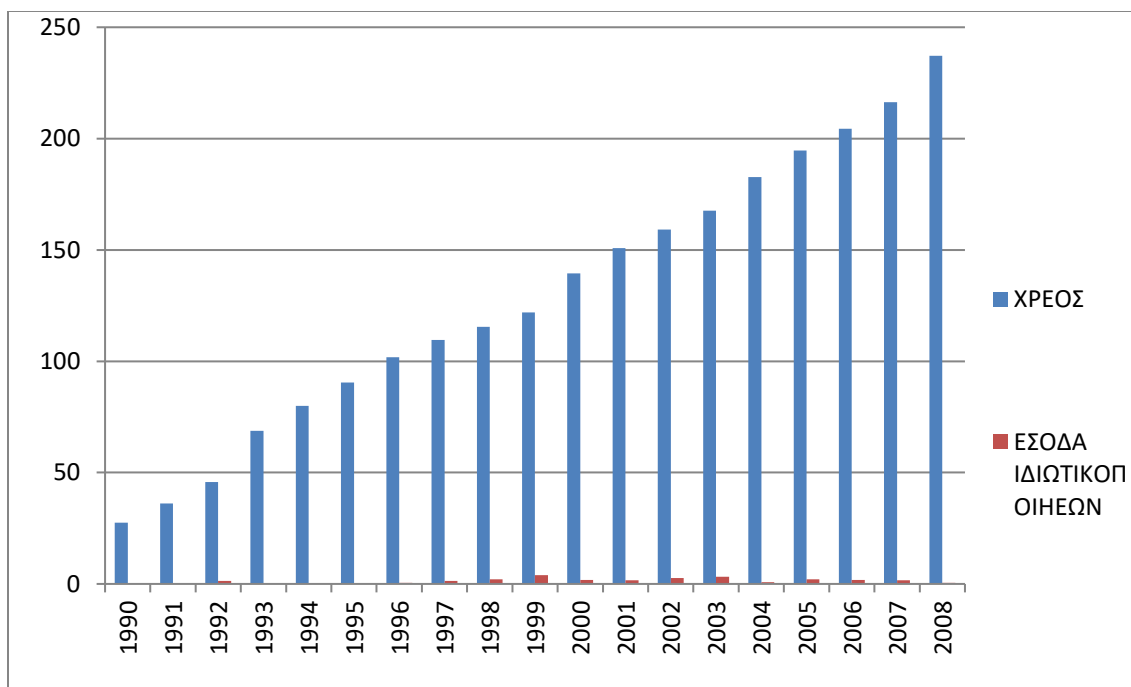
	ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ. (%ΑΕΠ)	ΕΝΤΑΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ.
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	20,2	1,22
ΕΛΛΑΔΑ	8,8	0,79
ΙΤΑΛΙΑ	8,2	0,66
ΓΑΛΛΙΑ	4,2	0,29
ΒΕΛΓΙΟ	3	0,34
ΔΑΝΙΑ	2,9	0,21
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	2,7	0,33
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	1,7	0,07
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1,1	0,09

<http://www.privatizationbarometer.net/register.php>

Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης για τα ποσά που εισέρρεαν στα δημόσια ταμεία από τις ιδιωτικοποιήσεις ας δούμε στο επόμενο διάγραμμα το ύψος και τη μεταβολή του δημοσίου χρέους της Ελλάδας από το 1990 ως το 2008 και τα έσοδα των ιδιωτικοποιήσεων (η μικρή κόκκινη ράβδος που μόλις φαίνεται στον οριζόντιο άξονα).

Διάγραμμα 5

Πέρα από τις δημόσιες επιχειρήσεις το ίδιο έγινε και με τη δημόσια γη. Δάση, παραλίες, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, οικοδομήσιμες εκτάσεις, κάθε είδους γη, περνά στα στοιχεία ενεργητικού του κεφαλαίου με ρυθμούς ταχύτατους. Το σύνολο επομένως των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων γίνονται στοιχεία ενεργητικού και περιουσιακά στοιχεία του κεφαλαίου. Και δεν είναι μόνο αυτό. Ακόμη και στοιχεία δομικά του κράτους γίνονται στοιχεία του κεφαλαίου. Ιδιωτικοί στρατοί, ιδιωτικές αστυνομίες, ιδιωτικές φυλακές. Ο καπιταλισμός έχει ήδη προχωρήσει πολύ στο δρόμο προς την ολοκλήρωση του. Στο δρόμο που η φύση του τον ωθεί. Τα πάντα ιδιωτικά.

Φυσικά αυτό είναι το ιδανικό γι αυτόν αλλά πάντα αυτά είναι ένα όριο προς το οποίο τείνει. Οι διαδικασίες στις κοινωνίες ποτέ δεν παίρνουν μια πλήρως καθαρή μορφή. Ποτέ δεν φτάνει ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα στην καθαρή μορφή που ίσως έχουν στο μυαλό τους οι άρχουσες τάξεις ή επιβάλλει η εσωτερική λογική του συστήματος. Υπάρχουν δυνάμεις αντίρροπες που υπονομεύουν και ανακόπτουν την πορεία των συστημάτων προς την ιδεατή μορφή τους. Η σημαντικότερη από αυτές τις αντίρροπες δυνάμεις είναι η ταξική πάλη. Είναι λογικό μάλλον επομένως κάπου εδώ να τελειώνει η ολοκλήρωσή του παρόντος κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

ΜΕΡΟΣ 2ο

Και καθώς ο καπιταλισμός περνά στην ολοκληρωμένη φάση του στο πεδίο της οικονομίας δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστο το εποικοδόμημα. Η ιδεολογία, η κοινωνία, η πολιτική. Ας επικεντρωθούμε στο πολιτικό σύστημα. Ο καπιταλισμός συνδέεται από πολλούς με τη δημοκρατία. Η αλήθεια είναι πως ο καπιταλισμός συνδέεται με τον κοινοβουλευτισμό και την αντιπροσωπευτική αστική δημοκρατία που δεν ταυτίζονται υποχρεωτικά με τη δημοκρατία.

Έλεγαν, για αρκετά χρόνια, πως η δημοκρατία κινδυνεύει από τους Αριστερούς, από τους κομμουνιστές, από την επανάσταση, από τους μπολσεβίκους. Σήμερα που αυτός ο κίνδυνος έχει μειωθεί, όπως πιστεύουν, φαίνεται καλύτερα πως η δημοκρατία έχει ένα μόνο εχθρό. Αυτούς που κατέχουν την πολιτική εξουσία. Από την ίδια αστική τάξη και τους πολιτικούς εκπροσώπους τους. Εξάλλου η αστική δημοκρατία δε γεννήθηκε από κάποιον σφοδρό έρωτα των αστών με τη δημοκρατία. Ένας αναγκαστικός γάμος ήταν για την προίκα, και αφού η κοινωνία είχε μείνει ήδη έγκυος.

Πρόθεση των αστών ήταν η δημοκρατία να αφορά μόνο τους ίδιους.. Λίγες εκατοντάδες χιλιάδες ατόμων έπρεπε να αποφασίζουν και να κυβερνούν. Το ιδανικό πολίτευμα ήταν επομένως, γι αυτούς, η ολιγαρχία. Αστική φιλελεύθερη δημοκρατία και καπιταλισμός δεν βρίσκονται σε αμφιμονοσήμαντη αντιστοιχία. Η αστική δημοκρατία αντιστοιχεί στον καπιταλισμό αλλά ο καπιταλισμός δεν αντιστοιχεί στην αστική δημοκρατία. Ο καπιταλισμός άνθισε κάτω από τα πιο διαφορετικά καθεστώτα. Κάτω από βασιλεία, ολιγαρχία, αστική δημοκρατία, θεοκρατία αλλά ακόμη και κάτω από το ιδιότυπο πολιτικό καθεστώς της Κίνας.

Τα πράγματα, και παρά τη διακηρυγμένη πρόθεση των αστών, εξελίχτηκαν όμως διαφορετικά και ο ίδιος ο καπιταλισμός και η ανάπτυξη των σύγχρονων συγκεντρωτικών κρατών απελευθέρωσαν τέτοιες δυνάμεις που έφεραν στο προσκήνιο της ιστορίας μεγάλες μάζες εργαζομένων. Οι αστικοί δημοκρατικοί θεσμοί δεν έμπαιναν και μεγάλο εμπόδιο στην καπιταλιστική συσσώρευση, όσο ενοχλητικοί κι αν ήσαν, όσο ο καπιταλισμός είχε ισχυρές αναπτυξιακές προοπτικές. Το πέρασμα του καπιταλισμού σε φάση μόνιμης και γενικευμένης ύφεσης από τη δεκαετία του 1970 δεν του επιτρέπουν πλέον καμία ανοχή στο δημοκρατικό έλεγχο, τον οποίο πάντα απεχθανόταν.

Η δημοκρατία ήταν επομένως αποτέλεσμα της πολιτικής δράσης και των αγώνων εκατομμυρίων εργαζομένων στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες κατά την πρώτη πενήνταετία του εικοστού αιώνα κυρίως. Η αστοί πολιτικοί κομπορημονούν για τη δημοκρατία τους ξεχνώντας να αναφέρουν τους μεγάλους λαϊκούς αγώνες που την επέβαλαν κόντρα στη δική τους βούληση. Η αστική δημοκρατία έλαβε τη μέγιστη έκφρασή της κατά την περίοδο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Χωρίς να αναλύσουμε εδώ τους λόγους αναφέρουμε απλά πως η περίοδος αυτή ήταν ταυτόχρονα εκείνη η περίοδος κατά την οποία τα εισοδήματα αλλά και οι κοινωνικές κατακτήσεις των εργαζομένων έφτασαν στο μέγιστό τους.

Από τη δεκαετία του 1970 ο καπιταλισμός εισέρχεται σε μια νέα φάση με κύριο χαρακτηριστικό αυτής την αδυναμία της παραπέρα ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, την κάμψη της κερδοφορίας, τη στροφή στον παρασιτικό καπιταλισμό των χρηματοοικονομικών και την επίθεση στα εισοδήματα και τις κατακτήσεις των εργαζομένων. Καθώς πρέπει να αποφευχθούν οι όποιες αντιδράσεις τα δημοκρατικά δικαιώματα που είχαν κατακτηθεί κατά την προηγούμενη περίοδο πρέπει να ανασταλούν

ενώ ο έλεγχος των συνειδήσεων και η στοχευμένη διαδικασία δημιουργίας ψευδών συνειδήσεων πρέπει να ενταθεί

. Στο πολιτικό πεδίο η προσπάθεια επικεντρώνεται στη άρση οποιασδήποτε υποχρέωσης τήρησης της δημοκρατικής νομιμότητας κατά την διακυβέρνηση. Πάντα υπήρχε μια προσπάθεια οι μεγάλες αποφάσεις να παίρνονται εν κρυπτώ και μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας και των κοινοβουλίων. Η διαφορά, από δω και πέρα είναι πως η διαδικασία αυτή παίρνει θεσμικό και δημόσιο χαρακτήρα. Τα εκλεγμένα κοινοβούλια χάνουν με γρήγορους ρυθμούς τον ελεγκτικό ρόλο τους στα ουσιώδη ζητήματα.

Από τη δεκαετία του 1980 ήδη σημαντικότερες αποφάσεις, που αφορούσαν τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων και την τύχη ολόκληρων χωρών, παίρνονταν στα γραφεία διεθνών οργανισμών και επιβάλλονταν στους λαούς, με τη συμπαιγνία των κυβερνήσεών τους, οι οποίες είχαν μετατραπεί σε απλά εκτελεστικά όργανα των διεθνών αυτών οργανισμών. Επικεφαλής αυτών των οργανισμών ήταν και είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το οποίο δρα φανερά και απροκάλυπτα σαν εκπρόσωπος του διεθνούς κεφαλαίου.

Κάνοντας την αρχή στις χώρες της Αφρικής επεξέτεινε τη δράση του στο σύνολο των χωρών της Λατινικής Αμερικής ενώ στο τέλος της δεκαετίας του 1990 πέρασαν στη δικαιοδοσία του και οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας. Η κρίση του 2008 και οι συνέπειές της έδωσαν την ευκαιρία στο Δ.Ν.Τ να επεκτείνει πλέον τη δράση του στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης. Το σύνολο των οικονομικών πολιτικών, αλλά και όλων των πολιτικών που συνδέονται έστω και χαλαρά με την οικονομία, δηλαδή όλων των εκφάνσεων της πολιτικής και κοινωνικής ζωής τελικά, αποφασίζονται χωρίς καμιά δημοκρατική νομιμοποίηση και λογοδοσία στα γραφεία των διεθνών οργανισμών χωρίς να κρατούνται καν τα προσχήματα.

Η διαδικασία του περάσματος των σημαντικών κυβερνητικών αποφάσεων πέρα κι έξω από τα εκλεγμένα όργανα έχει επισημανθεί από πολλούς. Γράφει ο Hobsbawm: «κάτω από αυτές τις συνθήκες, η βολικότερη, και συχνά μοναδική, λύση για τις δημοκρατικές κυβερνήσεις είναι να κρατούν όσο μεγαλύτερο μέρος μπορούν από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων έξω από το πεδίο της δημοσιότητας και της πολιτικής, ή τουλάχιστον να παρακάμπτουν τη διαδικασία αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης, δηλαδή τόσο το εκλογικό σώμα όσο και τις εργασίες των συνελεύσεων και των υπηρεσιών που εκλέγονται από αυτό». (E.Hobsbawm. Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία. σ 135).

Η προσπάθεια αποφυγής οποιουδήποτε ελέγχου στις αποφάσεις που παίρνονται εντάθηκε κατά την περίοδο της κρίσης του 2008. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προχωρά, με ταχύτατους ρυθμούς, σε αυτό που αποκαλεί «οικονομική διακυβέρνηση». Στόχος αυτής

της προσπάθειας είναι οι αποφάσεις που αφορούν την οικονομία να μην παίρνονται και να μην ελέγχονται από αιρετούς και κοινοβούλια αλλά από διορισμένες και ανεξέλεγκτες επιτροπές, όπως το ECOFIN.

Πρωθούν τη διαδικασία μέσω της οποίας το ύψιστο ετήσιο οικονομικό νομοσχέδιο των κυβερνήσεων, ο προϋπολογισμός, να μην εγκρίνεται από τα εθνικά κοινοβούλια αλλά, πίσω από κλειστές πόρτες, από τέτοιες ενώσεις προσώπων που δεν εκλέγονται, δεν λογοδοτούν και δεν εκπροσωπούν κανέναν άλλο πέρα από τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Οι εκλεγμένες κυβερνήσεις έχουν φτάσει σε τέτοιο σημείο εξαχρείωσης που ελέγχονται και λογοδοτούν σε κάτι ασήμαντους υπαλλήλους διεθνών οργανισμών στους οποίους και περνά με ταχείς ρυθμούς η διακυβέρνηση των χωρών.

Διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, και ιδιαίτερα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο κι η Παγκόσμια Τράπεζα εκπροσωπώντας τα συμφέροντα του διεθνούς κεφαλαίου αλλά και των κύριων καπιταλιστικών χωρών, έρχονται πάνω από τις κυβερνήσεις καθορίζοντας τις πολιτικές τους, ασκώντας πλέον μια πλανητική σχεδόν διακυβέρνηση. Όσο προχωρούσε και βάθαινε η κρίση του καπιταλισμού τόσο και εντεινόταν η προσπάθεια να κρατούνται οι λαοί πέρα κι έξω από κάθε συμμετοχή στα κοινά. Από την άλλη έχουμε το δεδομένο της όλο και μικρότερης συμμετοχής του εκλογικού σώματος στις διάφορες εκλογές που διεξάγονται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ο αμερικανός πρόεδρος εκλέγεται με συμμετοχή στην ψηφοφορία λίγο πάνω από το 50% των ψηφοφόρων. Οι εκλογές για το ευρωκοινοβούλιο συγκεντρώνουν ακόμη χαμηλότερα ποσοστά ψηφοφόρων.

Το μόνο, σχεδόν, που παραμένει από την αστική δημοκρατία είναι οι εκλογές. Κι αυτό για να της χαρίσει μια επίφαση νομιμότητας. Μια νομιμότητα όμως απολύτως εύθραυστη και παντελώς έξω από κάθε πραγματικό πλαίσιο λαϊκής συναίνεσης. Πως μπορεί να νομιμοποιηθεί μια, εκλεγμένη, κυβέρνηση όταν ο λαός που την εξέλεξε δεν συναινεί με τα κάθε φορά επιμέρους μέτρα που λαμβάνει; Η δημοκρατία έχει νόημα και ουσία όταν η συναίνεση αφορά το ΣΥΝΟΛΟ των πολιτικών της. Τι νόημα μπορεί να έχει, και τι νομιμοποίηση προσφέρει, η εκλογική διαδικασία όταν οι ακολουθούμενες πολιτικές δεν έχουν τη συναίνεση της πλειονότητας του λαού; Οι πολιτικές που ακολουθούνται από τις κυβερνήσεις όλο και λιγότερο συμπίπτουν με τη λαϊκή βούληση. Αυτή η αναντιστοιχία οδηγεί σε μια όλο και μεγαλύτερη προσπάθεια ποδηγέτησης των λαών με τη χρήση του ψεύδους, της παραπληροφόρησης και της μεθοδευμένης χρήσης των ΜΜΕ, μετατρέποντας τις αστικές δημοκρατίες όλο και πιο ανοιχτά σε ολιγαρχίες.

Οι νεοσυντηρητικοί στις ΗΠΑ, μέσω του φιλοσόφου τους του Leo Strauss, υπογραμμίζουν: «Το άριστο πολίτευμα είναι αυτό όπου συνήθως κυβερνούν οι άριστοι, ήτοι η αριστοκρατία. Η αρετή, αν δεν ταυτίζεται με τη σοφία, εν πάση περιπτώσει στηρίζεται στη σοφία: το άριστο πολίτευμα θα φαινόταν να είναι η κυριαρχία των σοφών... η εξουσία των σοφών πρέπει να είναι απόλυτη... ως εκ τούτου οι σοφοί κυβερνήτες δεν πρέπει να είναι υπόλογοι απέναντι στους άσοφους υπηκόους τους. Το να εξαρτούμε την εξουσία των σοφών από την εκλογή ή τη συναίνεση των ασόφων θα

σήμαινε να υποτάσσουμε ότι είναι φύσει ανώτερο στον έλεγχο του φύσει κατώτερου, δηλαδή πως ενεργούμε αντίθετα από τη φύση. Όμως αυτή η λύση είναι κατά κανόνα ανεφάρμοστη. Οι λίγοι σοφοί δεν μπορούν να κυβερνούν τους πολλούς ασόφους δια της βίας. Το άσοφο πλήθος πρέπει να αναγνωρίσει τους σοφούς ως σοφούς και να τους υπακούει ελεύθερα λόγω της σοφίας τους.» (Leo Strauss. Φυσικό δίκαιο και Ιστορία).

Η χρήση επομένως του «ευγενούς ψεύδους» καθίσταται όλο και περισσότερο αναγκαία για τη διατήρηση της επίπλαστης δημοκρατικής νομιμότητας. Που μας οδηγούν όλα αυτά; Ποιο είναι το μέλλον της αστικής δημοκρατίας; Όπως αναρωτιέται ο Hobsbawm: «Είναι (η αστική δημοκρατία) η κληρονομιά του 20ου αιώνα. Θα παραμείνει όμως θεμέλιο της λαϊκής, συμπεριλαμβάνοντας τη φιλελεύθερη-δημοκρατική διακυβέρνησης και κατά τον 21ο αιώνα; Η θέση τούτης της διάλεξης είναι ότι η τρέχουσα φάση της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής ανάπτυξης την υπονομεύει, κι αυτό θα έχει, και έχει ήδη, σοβαρές συνέπειες για την φιλελεύθερη δημοκρατία, όπως αυτή νοείται προς το παρών» (E.Hobsbawm. Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία. σ 123,124)

Οι διαδικασίες μέσω των οποίων δημιουργούνται ψευδείς συνειδήσεις είναι αποτέλεσμα τόσο των αντικειμενικών συνθηκών που υπάρχουν στη βάση όσο και των συνειδητών προσπαθειών του προπαγανδιστικού μηχανισμού της κυρίαρχης τάξης και των εκπροσώπων της. Οι μεταβολές στην οικονομία των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών είχαν σαν αποτέλεσμα να μειωθεί τόσο ο αριθμός όσο και το ειδικό βάρος των χειρωνακτών εργατών. Ενώ δηλαδή το ποσοστό των μισθωτών χωρίς μέσα παραγωγής στη διάθεσή τους και χωρίς διευθυντική θέση στην οικονομία αυξάνεται, αυξάνεται δηλαδή η εργατική τάξη, οι νέες συνθήκες εργασίας συντελούν στη δημιουργία ψευδούς συνείδησης καθώς η μεγάλη αυτών πλειονότητα πιστεύει πως είναι μέρος μιας απροσδιόριστης και χωρίς αυστηρά κριτήρια ορισμένης «μεσαίας τάξης». Την ιδεοληψία αυτή ενισχύουν φυσικά τόσο τα ΜΜΕ όσο και οι οργανικοί διανοούμενοι ενισχύοντας τις ψευδαισθήσεις της αποκαλούμενης «μεσαίας τάξης» για άνοδο στην αστική τάξη. Στο πεδίο δηλαδή της συνείδησης μεγάλο μέρος της εργατικής τάξης απέκτησε την ψευδή συνείδηση μικροαστικών στρωμάτων.

Παράλληλα με τα παραπάνω βρίσκονται σε εξέλιξη και άλλες διαδικασίες. Εντείνεται η διάδοση μεταφυσικών, αντεπιστημονικών και ανορθολογικών θεωριών σε ένα κοινωνικό σώμα ημιμαθές το οποίο έχει ενστερνιστεί τον αστικό ατομοκεντρισμό και την εγωπάθεια. Φτάνει δηλαδή στα όριά του ο ανθρωποτύπος που βρίσκεται σε αντιστοιχία με το κοινωνικοοικονομικό σύστημα και είναι δημιούργημά του. Κακοχωνεμένες και ψευδείς, δήθεν επιστημονικές, θεωρίες και αναλύσεις κυκλοφορούν και διαδίδονται ευρέως με τη χρήση κυρίως του ιντερνετ και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εντείνοντας τον ατομισμό και την εγωπάθεια που υποβοηθούν στην εξάρθρωση των παλιών κοινοτικών και συλλογικών δεσμών αφήνοντας το άτομο γυμνό κι ανασφαλές. Η κοινωνία απογυμνωμένη από συλλογικές αξίες και δράσεις μετατρέπεται σε αγέλη ατόμων που επιζητούν επιβεβαίωση κι ασφάλεια.

Τα παραπάνω ενισχύει, η στοχευμένα, όλο και μικρότερη παιδεία που παρέχεται και διαχέεται στο κοινωνικό σώμα καθώς δεν είναι χρήσιμα πλέον για το σύστημα άτομα υψηλής παιδείας αλλά απλοί εξειδικευμένοι με δεξιότητες που θα τους επιτρέπουν απλά να διαχειρίζονται τις ανάγκες και τις λειτουργίες του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος στα ιδιαίτερα και αποξενωμένα μεταξύ τους πεδία.

Καθώς ο καπιταλισμός βρίσκεται σε γενικευμένη και χρόνια κρίση δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει το σύνολο των παραγωγικών δυνάμεων και ιδιαίτερα τον άνθρωπο. Η ανεργία, η υποαπασχόληση και η παρασιτική εργασία παίρνουν μεγάλες διαστάσεις που κάνουν σχεδόν αδύνατη την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών που θα έχουν σαν αποτέλεσμα την τεράστια διόγκωση της ανεργίας και τη μείωση των κερδών. Η μεγάλη αύξηση της ανεργίας είναι εξαιρετικά επικίνδυνη κοινωνικά και γι αυτό λαμβάνεται μέριμνα για την απλή επιβίωση όλων αυτών των ατόμων. Η ύπαρξη του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών αντιδράσεων κάτι που είχε νωρίς αντιληφθεί ο Milton Friedman που είναι και ο εισηγητής του. Τα άτομα όμως που ζουν από επιδόματα και όχι από την εργασία τους χάνουν συνήθως την αυτοεκτίμησή τους και καθίστανται ακίνδυνα πολιτικά με την κυριαρχία της ψευδούς συνείδησης να είναι σχεδόν απόλυτη.

Πέρα όμως από τα παραπάνω, επειδή το σύστημα γνωρίζει πως έχει πάρει μονοπάτια επικίνδυνα και δεν γνωρίζει μέχρι τότε η ψευδής συνείδηση θα είναι κυρίαρχη, φροντίζει να θωρακιστεί απέναντι σε πιθανές αντιδράσεις. Ενισχύει το νομικό οπλοστάσιό του και τον έλεγχο του συστήματος εφαρμογής του δικαίου του αλλά και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες ειδικά σώματα ενόπλων δημιουργούνται σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες για την αντιμετώπιση εξεγέρσεων και ταραχών. Αστυνομικοί κυκλοφορούν πια στους δρόμους με στολές κι εξοπλισμό που δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με τους προ μόλις λίγων δεκαετιών αστυνομικούς. Πρόκειται για απολύτως στρατιωτικοποιημένα σώματα με μοναδικό σκοπό την αντιμετώπιση λαϊκών αντιδράσεων και εξεγέρσεων

Οι παραπάνω εξελίξεις έρχονται σε αντίφαση με τη θέση πως κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας του καπιταλισμού μεγάλες μάζες εργαζομένων ήρθαν στο προσκήνιο της ιστορίας. Η αντίφαση είναι φαινομενική. Η αποχή από τις εκλογικές διαδικασίες είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, κι έχουν και πολλά και αντίθετα πολλές φορές αίτια. Το σημαντικότερο από αυτά είναι πιθανά η ίδια η απονομιμοποίηση της πολιτικής, όπως ασκείται σήμερα, αλλά και η απονομιμοποίηση των ίδιων κρατών, αλλά και η δημιουργία ψευδαισθήσεων στις τάξεις των εργαζομένων που, σε ένα βαθμό, ήταν κι αποτέλεσμα της μακράς περιόδου ευημερίας που ακολούθησε τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ο ερχομός των λαϊκών στρωμάτων στο ιστορικό προσκήνιο είναι δεδομένος. Το πώς, πότε κι αν θα παρέμβει στην πολιτική σκηνή είναι κάτι που εξαρτάται από το βάθος της κρίσης του κοινωνικού και οικονομικού συστήματος και το πότε αυτό θα κατασταλάξει στις συνειδήσεις.

Ο καπιταλισμός επομένως έχοντας προχωρήσει πλέον αρκετά στο δρόμο για την ολοκλήρωσή του παίρνει, και θα συνεχίσει να παίρνει, όλο και πιο ολοκληρωτική μορφή. Ένα δυστοπικό μέλλον περιμένει τις κοινωνίες αν δεν αντιδράσουν έγκαιρα κάτι που κανένας δεν μπορεί να προβλέψει.